

บทที่ 3

สภาพสังคมโดยทั่วไปของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

1. สภาพทางภูมิศาสตร์

1.1 ที่ตั้ง

พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางภาคใต้สุดของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 1,100 กิโลเมตร มีทะเลขนานทั้ง 2 ด้าน และมีประเทศมาเลเซียเป็นประเทศเพื่อนบ้าน มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ

จังหวัดปัตตานี	1,940,356 ตารางกิโลเมตร
จังหวัดยะลา	4,521,078 ตารางกิโลเมตร
จังหวัดนราธิวาส	4,475,430 ตารางกิโลเมตร

รวมทั้งสามจังหวัด ประมาณ 10,936,864 ตารางกิโลเมตร (สถิติข้อมูล เขตการปกครองส่วนภูมิภาค 2530)

ทิศเหนือ	จดอ่าวไทย
ทิศตะวันออก	จดอ่าวไทย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับจังหวัดสงขลา และประเทศมาเลเซีย
ทิศใต้	ติดต่อกับประเทศมาเลเซีย

(ภาพที่ 1 หน้าที่ 99)

1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาและป่าชื้น เป็นที่ราบชายฝั่งทะเลพรุและป่าชายเลน เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ อาทิในจังหวัดปัตตานี เป็นเมืองอู๋ข้าว อู๋ปลา จังหวัดยะลา มีแรดีบุก และปูนขาว หินแกรนิต จังหวัดนราธิวาส มีแร่ทองคำ และแหล่งแก๊สธรรมชาติ พื้นที่เต็มไปด้วยสวนผลไม้มากมายหลายชนิด อนุภูมิภาคนี้ จึงมีความพร้อมด้วยทางด้านทรัพยากรทางการผลิตด้านการเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม เช่น ข้าว ยางพารา ปาล์ม น้ำมัน และแร่ธาตุต่าง ๆ

2. ศาสนาและการศึกษา

2.1 การนับถือศาสนา

จากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ดินแดนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส คือ อาณาจักรปัตตานีที่สืบต่อมาจากอาณาจักรลังกาสุกะ โดยประชากรเดิมเป็นชนเชื้อชาติมลายูเช่นเดียวกับประชากรในกลุ่มประเทศอาเซียน โดยในอดีตบริเวณที่ชนเชื้อชาติมลายูตั้งถิ่นฐานอยู่นี้ ศาสนาของประชากรส่วนใหญ่ในบริเวณนี้ได้นับถือภูตผีนางไม้ เปลี่ยนมาเป็นพราหมณ์ ฮินดู พุทธ และในส่วนของประชากรในเขตสามจังหวัดชายแดนใต้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลามในท้ายสุด

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สามารถเชื่อถือได้ เช่น ชิว และไวแอต (Teeuw ; A. And D.K. Wyatt, 1970 : 3) ได้ให้ทัศนะว่า จากหลักฐานในยุคแรก d'Eredia เขียนในปี ค.ศ. 1326 ได้อธิบายว่าศาสนาอิสลามได้เข้ามาที่ปัตตานีและปาหังในปี ค.ศ. 1386-1387 ก่อนที่จะเป็นที่รู้จักในมะละกาและ ตรังกานู ชิวและไวแอต ยังได้อธิบายอีกว่าศาสนาอิสลามเข้ามาที่ปัตตานีสืบเนื่องจากการค้าขายระหว่างพ่อค้าอาหรับ จีน และอินเดีย ในปัตตานี เมื่อปลายคริสต์วรรษที่ 12 บางคนได้แต่งงานกับชาวพื้นเมือง และได้สร้างสังคมแห่งความเป็นมุสลิมขึ้น หลังจากศาสนาอิสลามเข้ามาในบริเวณพื้นที่แห่งนี้เป็นเวลาานกว่า 3 ศตวรรษกษัตริย์ปัตตานีก็ทรงเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามและปัตตานีได้ประกาศเป็นรัฐอิสลามในปี พ.ศ. 1900

ตำนานปัตตานี (Hikayat Patani) ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า กษัตริย์ หมายถึง พญาตุนกปา เป็นโรคผิวหนังไม่มีผู้ใดรักษาให้หายได้ ดังนั้นพระองค์จึงให้สรรหาบุคคลที่มีความสามารถรักษาพระองค์ ให้หายได้ พระองค์จะตอบแทนโดยการรับเป็นลูกเขย ขณะนั้นมีเชค¹ จากปาไซคนหนึ่งชื่อว่า เชค ซาอิด (Syekh Said) รับอาสาจะรักษาได้เสนอสัญญาแก่พระองค์ว่าหากรักษาพระองค์หายพระองค์ต้องเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม เมื่อตกลงกันหมอบท้านนี้ก็ได้รับการรักษาจนหาย แต่พระองค์ผิดสัญญาถึงสองครั้ง ในท้ายสุดพระองค์ทรงยอมเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามตามสัญญา จากนั้นพระองค์ได้ทรงเปลี่ยน พระนามเป็นสุลต่านอิสมาแอล ซาห์ ซิลลุลลอฮฺ ฟีลาอัลม (Teeuw ; A. And D.K. Wyatt, 1970 : 75)

อ.บางนรา (1976 : 14 – 15) ได้อธิบายว่า อิสลามเข้ามาปัตตานีประมาณ 300 กว่าปี กษัตริย์ปัตตานีจึงทรงเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งเชื่อว่าพ่อค้าอาหรับเป็นผู้นำศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแพร่ โดยที่ศาสนาอิสลามจะแพร่หลายเข้าสู่หมู่ประชาชนชาวปัตตานีก่อนแล้วเข้าสู่ชนชั้นปกครองผู้กษัตริย์ปัตตานีนั่นเชื่อว่าเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามในคราวคริสต์วรรษที่ 15 คือ ประมาณ ค.ศ. 1457 สำหรับสุรเดช หรีมโตะตัน (Suradeeh Reemtohsun, 2000 : 95 – 96) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการเข้ามาของศาสนาอิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่า การเข้ามาของศาสนาอิสลามในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นทำให้วัฒนธรรมและแนวคิดของประชาชนเกิดการเปลี่ยนแปลงจากเดิม นับ

¹ เป็นคำภาษาอาหรับใช้เรียกหน้าผากผู้อาวูโต หรือเป็นการเรียก เพื่อเป็นการให้เกียรติบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

ถือศาสนาฮินดู พุทธ ได้กลายมาเป็นนับถือศาสนาที่มีความเชื่อต่อพระเจ้าองค์เดียวคือ ศาสนาอิสลาม

มุสลิมที่นับถือศาสนาอิสลามจะต้องยึดหลักศรัทธา 6 ประการด้วยกัน

1. ศรัทธาต่ออัลลอฮ์
2. ศรัทธาต่อมลาอิกะฮ์
3. ศรัทธาต่อคัมภีร์อัล-กุรอาน
4. ศรัทธาต่อศาสนามูฮัมหมัด ศอลลอลลอฮุซุลลัยฮิวะฮัลลัม
5. ศรัทธาต่อวันอาคีเราะห์
6. ศรัทธาต่อกฎกำหนดสถานะที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงกำหนดไว้

จากหลักฐานที่ได้กล่าวมาทั้งหมดสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ศาสนาฮินดู ศาสนาพราหมณ์ และ พุทธศาสนาได้รับอิทธิพลในดินแดนปัตตานีก่อนที่ศาสนาอิสลามจะเข้ามาเผยแพร่และได้มีผู้นำพร้อมกับประชาชนได้เปลี่ยนจากศาสนาเดิมที่นับถือฮินดูและพุทธเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม

2.2 การศึกษา

จากการที่ศาสนาอิสลามเข้ามามีบทบาทมากในภูมิภาคนี้ทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชนเพราะศาสนาอิสลามจะเน้นการศึกษาเป็นการสำคัญ เพราะตั้งแต่แรกเริ่มแล้วศาสนาอิสลามได้ส่งเสริมการพัฒนาทางการศึกษา และความรู้อื่นๆ ในระยะเริ่มแรกรูปแบบการศึกษาของสังคมชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้นเหมือนกับรูปแบบการศึกษาโดยทั่วไปในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือเด็กมุสลิมจะเริ่มศึกษาอัลกุรอานที่บ้านของ ครูผู้สอนศาสนาหรือที่มัสยิด บางคนจะศึกษากับสมาชิกในครอบครัวของเขาเอง ดังเช่น เซด มูฮัมหมัด อับดุลแห่งอียิปต์ ท่านได้เริ่มศึกษา อัล-กุรอานจากบิดาของท่านก่อน จากนั้นท่านถูกส่งไปศึกษายังโรงเรียนสอนอัลกุรอานหรือสถานທີ່ที่เรียกว่า “กุตตาบ” (Kuttab) และได้ศึกษาต่อยังบ้านฮาฟิส (ห้องจำอัลกุรอาน) ทั้งนี้เพื่อศึกษาและท่องจำอัลกุรอาน ดังที่หะสัน หมัดหมาน (Hasan Madman, 1999 : 55) ได้กล่าวว่า “เด็กๆ จากครอบครัวมุสลิม จะเริ่มเรียนอัลกุรอานที่บ้านของครูผู้สอนศาสนาหรือที่มัสยิด ซึ่งเด็กๆ ชาวมุสลิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีประสบการณ์เกี่ยวกับกระบวนการศึกษาไม่แตกต่างจาก เซด มูฮัมหมัด อับดุลมากนัก”

โมหัมหมัด อับดุลกาเดร์ (2530 : 202) ได้กล่าวว่า “คนที่ไม่เคยอยู่ทางใต้มาก่อนจะไม่รู้ คนที่ไม่ได้เคยเรียน ไม่เคยมีประสบการณ์ ไม่เคยอยู่ปอเนาะ มาก่อนจะไม่รู้

ปอเนาะในจังหวัดปัตตานี นอกจากจะเป็นสถานศึกษาแก่คนในประเทศไทย อันรวมถึงมุสลิมภาคกลางด้วย เช่น พระโขนง หนองจอก อุทัยธานี นครนายก พระนครศรีอยุธยา และอื่น ๆ ที่มาเรียนรู้หลักศาสนา ที่ปัตตานี ยังมีมุสลิมจากเขมร มาเลเซีย จากอินโดนีเซีย มาเรียนกันมากมาย”

ตามประวัติที่ว่าครั้งศตวรรษแล้วที่เรามีสถานสอนศาสนาอิสลามที่เรียกว่า “ปอเนาะ” ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในปัตตานี และมีโต๊ะครูผู้สอน ตามปกติโต๊ะครู มักจะเปิดสอนตามที่ห่างไกล เพื่อให้โอกาสแก่คนที่อยู่ในชนบทท้องที่ทุรกันดารซึ่งขาดโอกาสที่จะเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม “โต๊ะครู” ก็เข้าไปตั้งสถานสอนคนยากจนในละแวกนั้นหรือจากท้องที่อื่น ๆ ก็ไปเรียนได้ ปลุกกระท่อมเป็นที่อาศัยรอบ ๆ บ้านโต๊ะครู โดยไม่ต้องเสียค่าเช่าที่ ข้าวปลาหุงกันเอง ความเป็นอยู่และความผูกพันระหว่างโต๊ะครูกับศิษย์เหมือนพ่อกับลูก การเรียนที่ปอเนาะ ถือว่าเป็นการเรียนตามอัธยาศัย เพราะปอเนาะนั้นเหมือนโรงเรียนประจำที่นักศึกษา จะใช้ชีวิตเบ็ดเสร็จในตัว

สำหรับวิชาที่มีการเรียนการสอนนั้นประกอบด้วยวิชา อัลกุรอาน คัมภีร์ ฟิกฮฺ อูศูลฟิกฮฺ หะดีษ และซอรอฟ เตาฮีด ตะเซวูฟ ประวัติศาสตร์ กาลาม อัคลาบ บะลาฆะฮฺ และฟารออะฮฺ (Surin Pitsuwan, 1985 : 185)

ดร.โมหัมมัด อับดุลกาเดร์ เคยศึกษาที่ปอเนาะกรือเซะ จังหวัดปัตตานี มาแล้วเป็นเวลาเกือบ 4 ปี พอที่จะเข้าใจเรื่องปอเนาะเป็นอย่างดี (มานิต จารงค์ (สัมภาษณ์) 28 กันยายน 2546)

หะสัน หมัดหมาน (Hasan Madman ; 1999 : 55) ได้อธิบายอีกว่าระบบการศึกษาศาสนา นั้นเป็นการศึกษาโดยตรงจากผู้นำศาสนาที่ปัตตานี ศูนย์กลางการศึกษาเกี่ยวกับศาสนาเด็กจะมานั่งด้วยกันในสถานที่ที่เรียกว่า สุเหร่า หรือบาลัยเซาะห์ ซึ่งเป็นที่สำหรับทำการละหมาดขนาดเล็ก สถานที่ทั้งสองแห่งนี้สามารถพบเห็นที่ปัตตานีและในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง ที่สุเหร่าเด็กจะเรียนเกี่ยวกับวิธีการอ่าน อัลกุรอานและวิชาอื่น ๆ ที่เป็นฟิรฎูอิน² (Fard – ayn) การศึกษาในรูปแบบนี้เรียกว่า การศึกษาในรูปแบบ “ปอเนาะ”³ ดังที่ หะสัน หมัดหมาน (Hasan Madman, 1999 : 58) ได้ อธิบายอีกว่า “การศึกษาอิสลามของชาวมุสลิมในประเทศไทย ได้เริ่มจากบ้านของครูที่บาลัยเซาะห์ หรือมัซฮิด หลังจากนั้นนักเรียนดังกล่าวจะออกไปศึกษาต่อ ตามที่ต่าง ๆ ในระดับสูงขึ้นไป ซึ่งโดยปกติแล้วพ่อแม่ของนักเรียนจะนิยมส่งลูกไปเรียนที่ปอเนาะ ทั้งนี้เมื่อพวกเขากลับมาแล้วสามารถที่จะเป็นผู้นำของชุมชนหรืออย่างน้อยได้รู้ว่าการเป็นมุสลิมที่ดีสำหรับครอบครัวนั้นต้องปฏิบัติอย่างไรบ้างจึงจะเหมาะสม

โมหัมมัด อับดุลกาเดร์ (25 : 73) ได้อธิบายว่า ความหมายเดิมของคำว่า “ปอเนาะ” มาจากคำว่า “ปอนด็อก” แปลว่า “กระท่อม” แต่โดยความเข้าใจทางการศึกษาแล้ว หมายถึง สถาบันที่ทำ

² สิ่งที่ยังกับมุสลิมทุกคนต้องรู้และปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งในศาสนาอิสลาม

³ คำว่า “ปอเนาะ” หรือคำว่า Fondok, fondok, fondouk, fundock ตาม Webster’s New International Dictionary of the English Language ได้ให้ความหมายว่า เป็นคำที่มาจากคำภาษาอาหรับว่า “Fundug” เดิมมาจากภาษากรีกว่า “Pandokos” หมายถึง โกงดัง รับทุกสิ่งทุก

อย่าง หรือใช้ในความหมายโรงแรม ทางตอนเหนือของแอฟริกา คำดังกล่าวจะแปลว่า การทำธุรกิจหรือโกงดังสินค้า และ

นอกจากนี้ก็จะใช้ในความหมายของคำว่าโรงแรม เช่นกัน (Webster, 1758 : 981)

การสอนและเรียนวิชาศาสนาอิสลาม ลักษณะของปอเนาะตามความหมายของสถานที่สอนและเรียนนี้ คือ มีบ้านพักของครูผู้สอน ซึ่งเรียกว่า “โต๊ะครู” มีกระท่อมที่พักนักเรียน ซึ่งเรียกว่าปอเนาะ ตั้งเรียงรายอยู่ในบริเวณบ้านโต๊ะครู และมีอาคารสถานที่สอนเรียกว่า “บาลาเซาะห์” หรือ “บาไล” บ้างก็สร้างเป็นเอกเทศ และบ้างก็สร้างติดกับกับบ้านพักของโต๊ะครู วิชาที่สอนในปอเนาะนั้น กว้างขวาง และมากมายแต่ปอเนาะใดสอนอะไร แยกไหนนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของโต๊ะครู ในด้านวิชาการก็ดี กำลังในการสอนก็ดี เพราะโต๊ะครูนี้จะป็นทั้งผู้ปกครอง ผู้บริหาร ผู้จัดการ และผู้สอนเบ็ดเสร็จ ในตัวโต๊ะครูคนเดียว สำหรับวิชาที่นิยมสอนทั่ว ๆ ไป นั้นเช่น

การสอนอ่านพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน

วิชาเตฮีด หรือวิชาว่าด้วยเอกภาพของพระเจ้า เรียนคุณลักษณะของพระเจ้าและนบี

วิชาฟิถุฮ์ วิชาว่าด้วยข้อควรและไม่ควรปฏิบัติหรือข้อห้ามทางศาสนาพร้อมกับศึกษาวิธีปฏิบัติ

ศาสนกิจ (Jurisprudence)

วิชาไวยากรณ์อาหรับและภาษาอาหรับ อันจะเป็นการศึกษาความหมายของพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอาน

วิชาอื่น ๆ เช่น จริยธรรมอิสลาม วิชาว่าด้วยครอบครัวและมรดก วิชาการแปลพระมหาคัมภีร์

อัล-กุรอาน การแปลและเข้าใจในวัจนะของท่านนบี ฯลฯ รวมความแล้วแทบทั้งหมด เป็นวิชาศาสนาแต่อย่างเดียว มิได้มีการสอนวิชาสามัญเลย สถานที่ตั้งปอเนาะนี้ ส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมด จะอยู่นอกเมือง ในพื้นที่ทุรกันดาร นักเรียนที่เข้ามาศึกษาในปอเนาะก็เช่นกัน ส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมด อยู่ในท้องที่ห่างไกลและทุรกันดาร เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับ คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แล้ว มักจะเข้าไปเรียนในปอเนาะ โต๊ะครูก็รับช่วงสอนศีลธรรมแก่เยาวชนเหล่านั้นต่อไป

อิมรอน มะลูลิม (2538 : 37) ได้ให้ทัศนะว่าสถาบันการศึกษา “ปอเนาะ” ที่ปัตตานี นับเป็น

สถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงในแหลมมลายูตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18-20 เป็นสถาบันการศึกษาที่มุ่งเน้น

การศึกษาในด้านศาสนา เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2531 : 72) ได้กล่าวว่า การศึกษาอันดับแรกที่สอนคือ การศึกษาที่เกี่ยวกับ ฟิรฎูฮิน และฟิรฎูกิฟายะฮ์ ⁴

จากการศึกษาในรูปแบบปอเนาะนี้เองทำให้ปัตตานีในอดีตกลายเป็นอารยธรรมที่เจริญรุ่งเรือง

⁴ สิ่งที่ได้บังคับว่ามุสลิมทุกคนต้องรู้ แต่จะบังคับว่าภายในสังคมหนึ่ง ๆ นั้นต้องมีคนที่รู้และปฏิบัติได้

สร้างชื่อเสียงแก่ปัตตานีไปทั่วทุกมุมโลก มีผู้คนจากหลากหลายพื้นที่หลั่งไหลเข้ามาแสวงหาความรู้ในปัตตานี จนปัตตานีได้รับการขนานนามว่า “เสาหลักแห่งมกกะฮู” หรือกระจงเงาแห่งมกกะฮู ดังที่มหาชะฮากี เจ๊ะหะ (2543 : 63) ได้กล่าวว่า “บรรดาอุลามอ์ปัตตานีสวนหนึ่งได้รับอนุญาตให้ทำการสอนในมัสยิดอัล-หะรอม ที่นครมกกะฮูได้ในขณะนั้นปัตตานีได้รับการเปรียบเทียบกับเป็นกระจงเงาแห่งมกกะฮู

การเรียนรู้ในรูปแบบ “ปอเนาะ” ที่ปัตตานีได้เริ่มมีมาก่อนเคอะห์ และกลันตัน ทั้งนี้ทราบจากหลักฐานของอาจารย์ของศาสนาที่ขึ้นชื่อ ดังที่ได้ระบุไว้ในประวัติศาสตร์ เช่น เชคดาอุด บิน अबดุลลอฮ อัลฟาตอนี และเชคมุฮัมหมัด เช่น อัลฟาตอนี ซึ่งได้เขียนตำราวิชาศาสนา และเป็นผู้ริเริ่มแปลตำราศาสนาเป็นภาษามลายู อักษรยาวี⁵ (มุฮัมหมัด หลุยอาลี ,มปป. : 31) ดังนั้นความเจริญรุ่งเรืองของปอเนาะนั้นมาจากผลงานทางวิชาการของบรรดาอุลามอ์ปัตตานีที่ได้เขียนขึ้นเพื่อผู้เรียนปอเนาะตำราต่าง ๆ ที่เขียนขึ้นโดยอุลามอ์ปัตตานี เช่น เชค ดาอุด บิน अबดุลลอฮ อัล-พะฎอนี เชควันอะฮูหมัด บินมุฮัมหมัด อัล-พะฎอนี เชค ไชนัล อาบีดีน บินอะฮูหมัด อัล-พะฎอนี และคนอื่น ๆ สามารถพบเห็นโดยทั่วไปที่ปัตตานี มาเลเซีย อินโดนีเซีย และบริเวณที่มีชาวมลายูปัตตานีอาศัยอยู่ เช่น ที่มกกะฮู มาคินะฮู ญิดะฮู ตุรกีและอังกฤษ โดยได้ค้นพบตำราของพวกเขาที่มหาวิทยาลัยลอนดอนและมหาวิทยาลัยอังกฤษ ผลงานต่าง ๆ ของบรรดาอุลามอ์เป็นที่รู้จักในนาม “กีตาบยาวี” เรื่องที่เขียนไม่เฉพาะเจาะจงในเรื่องศาสนาเท่านั้น แต่เนื้อหาในหนังสือดังกล่าวจะครอบคลุมถึงเนื้อหาในด้านกฎหมายต่าง ๆ ปรัชญา การเมือง ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ดาราศาสตร์ ฟิสิกส์ แพทย์ศาสตร์ เป็นต้น (พิริยศ ราฮิมมูลา, 2541 : 8)

ในปี พ.ศ. 2475 ระบบการปกครองของไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย และรัฐจะต้องเน้นให้การศึกษาแก่ประชาชนให้ทั่วถึง จึงได้กำหนดการศึกษาภาคบังคับขึ้น เริ่มในกรุงและค่อย ๆ ขยายไปถึงหัวเมืองต่าง ๆ (โมหัมหมัด अबดุลกาเดร์, 2530 :241) ทำให้การศึกษาในปอเนาะในเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปด้วยโดยเมื่อปี พ.ศ.2503 ทางรัฐบาลได้จัดให้มีการประชุมโต๊ะครูเจ้าของปอเนาะผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาอิสลาม ผู้วิเคราะห์ทั้งสี่จังหวัด ผู้แทนกระทรวงและกรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่ศูนย์พัฒนาการศึกษา เขตศึกษา 2 จังหวัดยะลา เพื่อปรับปรุงการสอนการเรียนให้ดียิ่งๆ ขึ้น ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษา ที่ประชุมมีข้อตกลงและจัดทำระเบียบว่าด้วยการปรับปรุงปอเนาะโดยมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ปอเนาะ จดทะเบียน อันหมายถึง การยอมรับแนวการปรับปรุงการศึกษาในปอเนาะ

⁵ ภาษามลายูที่ใช้อักษรอาหรับเป็นตัวเขียน

2. เพื่อปรับปรุงอาคาร สถานที่และบริเวณ จัดทำถนนเข้าสู่ปอเนาะ จัดทำป้ายชื่อปอเนาะ ฯลฯ
3. ปรับปรุงการเรียน การสอน ปรับปรุงหลักสูตร จัดสอนให้เป็นชั้น จัดสอนภาษาไทย และ

จัดสอนวิชาชีพด้วยตามความต้องการและความพร้อม

4. จัดให้มีการประเมินผล การสอบชั้นตัวประโยคทางกระทรวง จะมอบหมายให้จังหวัด และ

เขตดำเนินการ (โมหัมมัด อับดุลกาเดร์, 2530 : 233-234)

ปอเนาะต่าง ๆ ได้เริ่มมีการจดทะเบียนปรับปรุงและพัฒนาดังนี้

พ.ศ. 2504 ขอจดทะเบียนปรับปรุงอาคารสถานที่

พ.ศ. 2508 ขอจดทะเบียนเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม

พ.ศ. 2541 ทางรัฐบาลเปิดโอกาสให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม แปรสภาพเป็นโรงเรียน

เอกชนสอนศาสนาอิสลาม ได้มีการสนับสนุนด้านการเงินตามจำนวนนักเรียนเข้า ตามลักษณะของโรงเรียน 15 (1) และ 15 (2) เกณฑ์ของ สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) กำหนดไว้

พ.ศ. 2547 ทางรัฐบาลได้เปิดโอกาสให้บรรดาปอเนาะที่ยังไม่ได้จดทะเบียนได้จดทะเบียนใน

นามสถาบันการศึกษาปอเนาะ

3. การเมืองการปกครอง

3.1 สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีตถึงปี พ.ศ. 2475

จากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ดินแดน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และบางส่วนของจังหวัดสตูลและสงขลา คือ อาณาจักรปัตตานี ที่สืบต่อมาจากอาณาจักรลังกาสุกะ อาณาจักรปัตตานี ซึ่งแรกเริ่มเดิมทีกษัตริย์แห่งมลายูปัตตานีนั้นมีศูนย์กลางอยู่ที่โกตามะห์ลิษย์ ซึ่งปกครองโดยพญาตุกรมหายาน มีความสัมพันธ์กับไทยหรือสยามมาช้านาน อิทธิพลของไทยแผ่ขยายเข้าสู่ดินแดนปัตตานีตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 ในสมัยสุโขทัย ปัตตานีมีกษัตริย์ปกครองมากมายสืบทอดกันมา และได้สร้างความเจริญรุ่งเรืองเป็นเวลาหลายร้อยปี เมื่อกองทัพพม่าโจมตีเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นหัวเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองของประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงมอบอำนาจให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท ซึ่งเป็นพระราชอนุชาในสมัยนั้นนำทัพไทยออกต่อต้าน กองทัพไทยได้มาสมทบกับกองทัพเมืองนครศรีธรรมราช ต่อสู้กับพม่าเป็นเวลาหลายเดือนจนกระทั่งทัพพม่าแตกถอยกลับไป เมื่อสงครามยุติลงกรมพระราชวังบวร

มหาสุรสิงหนาทได้นำทัพเข้าสู่เมืองสงขลาเพื่อจัดเตรียมการปกครองที่นั่นเสร็จแล้วก็ส่งทูตมายังปัตตานีขอร้องให้สุลต่านมูฮัมหมัด ยอมจำนน แต่สุลต่านแห่งปัตตานีและเสนาบดีผู้ใหญ่ไม่ยินยอมด้วยเหตุนี้พระมหาอุปราชาจึงทรงบัญชาให้พระยาขลาโหมเป็นแม่ทัพ นำกำลังทหารยาดราทัพมาตีปัตตานี และทรงกำชับให้ยึดเมืองให้ได้ ในสงครามครั้งนี้ปัตตานีประสบความพ่ายแพ้ การสูญเสียเอกราชของปัตตานีในครั้งนี้มี ความหมายที่ยิ่งใหญ่ต่อประวัติศาสตร์ ปัตตานี จากความพยายามและความเสียดสีของบรรดากษัตริย์ปัตตานี เป็นเวลาหลายร้อยปีได้รับผลตอบแทนอย่างเสรีาสลค อธิปไตยของกษัตริย์ปัตตานีและเสรีภาพของชาวมลายูปัตตานีอยู่ภายใต้การปกครองของชาวไทย ครอบงำทุกวัน (อิบรอฮีม ชุกรี, 2541 : 30 – 32).

หลังจากกองทัพไทยสามารถเข้ายึดปัตตานีได้ผลสำเร็จในปี พ.ศ. 2329 สุลต่านมูฮัมหมัดสิ้นชีพ ในสนามรบ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทจึงทรงแต่งตั้งตั้งกูลามิติน ซึ่งเป็นเชื้อสายเจ้าเมืองปัตตานีเดิมเป็นเจ้าเมืองปัตตานี และได้รับพระราชทินนามว่า “พระยาวิชิต ภัคดีศรีสรวิงษา” มีหน้าที่ปกครองเมืองปัตตานีและให้อยู่ในความดูแลของเมืองสงขลาต่อมาได้เกิดเหตุการณ์ไม่สงบขึ้นในปัตตานีอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2334 เมื่อตั้งกูลามิติน ได้ส่งทูตชื่อ “นาคะคาสุง” ถือราชสาส์นพร้อมเครื่องราชบรรณาการไปเกลี้ยกล่อม อดเชียงสี่อ กษัตริย์ญวนขอความร่วมมือให้นำกองทัพโจมตีทางตอนเหนือส่วนตั้งกูลามิติน นำทัพโจมตีทางตอนใต้ แต่อดเชียงสี่อ สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ที่ทรงชุบเลี้ยงและอุปถัมภ์มาโดยตลอด จึงมีราชสาส์นมากราบบังคมทูลให้พระองค์ทรงทราบ ดังนั้น พระองค์จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาขลาโหมราชเสนายกองทัพเพื่อไปตีเมืองปัตตานี จับตั้งกูลามิติน ได้ทรงให้นำตัวมาทักขังที่กรุงเทพฯ และทรงโปรดเกล้าแต่งตั้ง ระบุปะกาลัน เป็นเจ้าเมืองปัตตานีสืบแทน และนอกจากนั้นยังได้แต่งตั้งคนไทยชื่อ “ลักษมณา คายัน” เป็นผู้ควบคุมดูแลและแต่งตั้ง คนไทยอีกจำนวนหนึ่งเป็นกำลังในเมือง (อ.บางนรา, 2532 : 59)

ในปี พ.ศ. 2351 ระบุปะกาลัน เจ้าเมืองปัตตานีเกิดความขัดแย้งกับลักษมณาคายัน ข้าราชการไทย ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมดูแลการบริหารเมืองปัตตานีในขณะนั้น จนถึงมีการยกทัพกำลังพลเข้าต่อสู้กับตน เป็นเหตุให้ข้าราชการไทยซึ่งมีกำลังน้อยกว่าต้องหลบหนีไปรายงานพฤติกรรมของระบุปะกาลันต่อเจ้าเมืองสงขลา เจ้าพระยาอิทธิฤทธิ์ ศรีสมุทรสงครามภักดี (บุญสุข) เจ้าเมืองสงขลาจึงได้ระดมกำลังทหารจากเมืองจะนะ พัทลุง และสงขลา ยกกองทัพเข้าโจมตีเมืองปัตตานีได้สำเร็จและยิงต่อสู้กันจนกระทั่งระบุปะกาลันเสียชีวิต (อนันต์ วัฒนาพานิก, 2531 : 73)

หลังจากที่เหตุการณ์สู้รบกันทั้งสองครั้งทำให้ทางการไทยไม่ไว้วางใจกษัตริย์มลายูอีกต่อไป จึงมีการเปลี่ยนไปใช้ระบบการปกครองแบบ “แบ่งแยกแล้วปกครอง” (Divide and Rule) (อ.บางนรา, 2519 : 59) โดยแบ่งปัตตานีออกเป็นเมืองเล็ก ๆ เรียกว่า “บริเวณเจ็ดหัวเมือง” ประกอบด้วย ปัตตานี หนองจิก ยะหริ่ง ระแงะ สายบุรี ยะลา และรามัน (อิหม่าม อุมร์, 2543 : 58)

โดยทุกหัวเมืองมอบหมายให้กษัตริย์มลายูเป็นผู้ปกครองยกเว้นเมืองยะหริ่งที่ปกครองโดยชาวไทย (อ.บางนรา, 2519 : 6 ; จุริรัตน์ บัวแก้ว, 2540 : 11) แต่ละเมืองมีฐานะเป็นเมืองระดับสาม ทุกหัวเมืองจะอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของเจ้าเมืองสงขลา เจ้าเมืองแต่ละเมืองต้องได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากรัฐบาลกลางในกรุงเทพฯ สำหรับเมืองที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธก็ได้ส่งเจ้าเมืองที่นับถือศาสนาพุทธเข้าไปปกครอง เมืองที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิมก็ให้ผู้ปกครองมุสลิมเป็นผู้ปกครอง ในสมัยนั้นเจ้าหน้าที่บ้านเมืองไทยได้เริ่มย้ายชาวไทยพุทธเข้าไปอยู่ในเจ็ดหัวเมืองเหล่านี้เพื่อสร้างความสมดุลแห่งอำนาจและป้องกันการคุกคามจากชาวพื้นเมืองที่ไม่พอใจ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างประชาชนในเจ็ดหัวเมืองกับรัฐบาลไทย เจ้าเมืองบางคนได้แอบสะสมอาวุธและคนไว้คิดกบฏต่อรัฐบาล (อารง สุทธศาสตร์, 2519 : 119 – 121) จนกระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงเล็งระบบการปกครองแบบเจ็ดหัวเมือง และเปลี่ยนมาใช้ระบบการปกครองแบบ “มณฑลเทศาภิบาล” แทน (ราชกิจจานุเบกษา, รศ. 125 : 339 อ้างจาก จุริรัตน์ บัวแก้ว, 2540 : 39) แต่ยังคงแต่งตั้งผู้ว่าราชการเมืองและคณะกรรมการเมือง เป็นต้น โดยให้บริเวณเจ็ดหัวเมือง ขึ้นต่อข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช แต่ต่อมาเนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวกและห่างไกล กระทรวงมหาดไทยได้ตราข้อบังคับสำหรับการปกครองดินแดนส่วนนี้ขึ้น เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2444 เรียกว่า “กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ 7 หัวเมือง ร.ศ. 120” การปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญระยะหนึ่งในประวัติศาสตร์การปกครองดินแดนส่วนนี้ของประเทศไทย การที่รัฐบาลนำระบบเทศาภิบาลมาใช้ นั้นมีจุดประสงค์ที่จะรวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ส่วนกลาง เป็นเป็นการให้การปกครองดินแดนส่วนนี้มีรูปแบบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับส่วนอื่นของประเทศในที่สุด

การปกครองแบบเจ็ดหัวเมือง ได้มีการปรับปรุงอาณาเขตใหม่ เป็นมณฑลชื่อว่า “มณฑลปัตตานี” และให้ยุบยกเลิกเสีย 3 เมือง เหลือไว้เพียง 4 เมือง (ขจิตกัย บุรุษพัฒน์, 2519 : 85 – 86) คือ

1. เมืองปัตตานี ประกอบด้วยเมือง ปัตตานีเดิม เมืองหนองจิก และเมืองยะหริ่ง
2. เมืองยะลา ประกอบด้วย เมืองยะลาเดิม และเมืองรามัน
3. เมืองสายบุรี
4. เมืองระแงะ

3.2 สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ปี 2475 - 2543

ในปี พ.ศ. 2475 ทางภาครัฐได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองอีกครั้ง โดยย้ายที่ว่าการอำเภอเมืองระแงะไปอยู่ที่อำเภอบางนรา และตั้งระแงะเป็นหัวเมืองชื่อว่า เมืองบางนรา และได้เปลี่ยนเมืองบางนราอีกครั้งเป็นจังหวัดนราธิวาส ส่วนอำเภอตะลุมพันธ์เป็นอำเภอสายบุรี

ขึ้นกับจังหวัดปัตตานี หลังจากนั้นได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหาร ออกเป็นราชการบริหารส่วนกลาง ราชการบริหารส่วนภูมิภาค และราชการบริหารส่วนท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัตินี้ไม่มีราชการบริหารส่วนภูมิภาคเป็นมณฑล ดังนั้นจึงยุบและยกเลิกมณฑลทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 เป็นต้นมา มณฑลปัตตานีจึงแบ่งออกเป็น 3 จังหวัด คือ จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ขึ้นตรงต่อส่วนกลาง มาจนกระทั่งทุกวันนี้ (ขจักษ์ บุษย์พัฒน์, 2519 : 86 – 87)

เมื่อรัฐบาลไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในรูปแบบใหม่ทำให้สิทธิเสรีภาพของชาวมลายูปัตตานีก็ตกส่วนลงมา เห็นได้หลังจากจบสิ้นสมัยตั้งกู้อับดุลกาเดร์ (พระยาวิชิตภักดีฯ) แล้วก็ปรากฏว่ามีการแต่งตั้งเชื้อสายเจ้าเมืองปัตตานีขึ้นครองเมืองปัตตานีอีกต่อไป และภายหลังที่ตั้งกู้อับดุลกาเดร์ได้เสียชีวิตที่รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซียในปี พ.ศ. 2476 แล้ว ขบวนการต่อสู้เพื่อแบ่งแยกดินแดนและปลดแอกชาวไทยมุสลิมหลายขบวนการก็ได้กำเนิดขึ้น รูปแบบของการต่อสู้ ยุทธวิธีเริ่มโน้มนำเข้าสู่รูปแบบแห่งความรุนแรงมาโดยตลอดนับตั้งแต่การต่อสู้ทางการเมืองของเต็งกูมะฮมุด มะไฮยีดีน บุตรของตั้งกู้อับดุลกาเดร์ โดยอาศัยเรื่องการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (ปริดี พนมยงค์, 2517 : 10 – 11)

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2475 โดยการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎร อันประกอบด้วยข้าราชการทหาร ตำรวจ ข้าราชการพลเรือนและประชาชนทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิมก็ได้มีการเลือกตั้งเรื่อยมาจนกระทั่งสมัย จอมพลป.พิบูลสงครามเป็นหัวหน้าพรรคคณะราษฎรได้มีการเลือก ตั้งครั้งใหม่เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2478 ท่านได้รับชัยชนะด้วยคะแนนที่เสียงข้างมาก ซึ่งได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อจากพระยาพหลพายุหเสนา เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 (เฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร, 2529 : 14) รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นรัฐบาลชาตินิยม ได้มีนโยบายทำให้ประเทศไทยให้เข้าสู่ระดับนานาชาติอารยประเทศทั่วโลก ต้องการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยไปสู่ความเจริญก้าวหน้าแบบตะวันตก เรียกว่า “รัฐนิยม” (เฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร, 2529 : 14) และต้องการสร้างชาติให้เจริญทัดเทียมกับประเทศมหาอำนาจที่เจริญแล้ว 3 ด้านด้วยกัน คือ ความสมบูรณ์ของชาติกำลังและความเป็นปึกแผ่น และวัฒนธรรมของชาติ (กระทรวงมหาดไทย 2486 : 11) รัฐบาลให้ความสำคัญกับเชื้อชาติไทยเป็นหลัก ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 ได้กำหนดเปลี่ยนชื่อ ประเทศจากประเทศสยามเป็นประเทศไทย เรียกคนสยามว่าคนไทยเพื่อเน้นความถูกต้องตามเชื้อชาติและความนิยมของชนชาวไทย (เฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร, 2529 : 24) ต่อมาในปี พ.ศ.2483 ได้มีการก่อตั้งสถาบันวัฒนธรรมไทยที่กรุงเทพฯ ชื่อว่า “สภาวัฒนธรรม” มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเชื้อชาติและเผยแพร่วัฒนธรรมไทยทั่วประเทศโดยที่สภาวัฒนธรรมไทยต่างออกกฎหมายแบบ “บังคับ” เกี่ยวกับการนับถือศาสนา และประเพณีต่าง ๆ ดังที่ อ.บางนรา (2519 : 57 – 58) ได้กล่าวไว้ว่า “ห้ามชาวมลายู

ไม่ให้พูดภาษามลายู ตั้งชื่อมลายู ห้ามนับถือศาสนาอิสลาม และห้ามใช้ภาษามลายูในสถานที่ราชการทุกแห่ง ในการรับประทานอาหารนั้นจะต้องใช้ช้อนช้อม และนั่งโต๊ะ” และ อิบรอฮิม ชุกรี (Ibrahim Syukri, 1958 : 140) ได้กล่าวอีกว่า

“ให้คนไทยแต่งเครื่องแต่งกายแบบตะวันตก ทำให้ชาวมุสลิมใน 4 จังหวัดภาคใต้รู้สึกอึดอัดใจมาก และรู้สึกตัวถึงการถูกกดขี่อย่างเห็นได้ชัดที่พวกเขาได้รับจากชนชั้นปกครองของประเทศไทย ทั้งนี้เพราะถูกบังคับมิให้แต่งกายแบบมลายู ซึ่งเป็นประเพณีของพวกเขา ห้ามพูดภาษามลายู นอกจากนั้นต้องเปลี่ยนชื่อเป็นภาษาไทยอีกด้วย และในที่บางแห่งยังมีการบังคับให้กราบไหว้พระพุทธรูปซึ่งผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามทางตำรวจจะลงโทษขนาดหนัก ถ้าเป็นข้าราชการจะถูกปลดออกจากตำแหน่งทันที”

นอกจากนั้นเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ อิบรอฮิม ชุกรี (2501 : 140) ยังได้กล่าวอีกว่า

“ให้ชาวมลายูทุกคนแต่งกายตามวัฒนธรรมชาวตะวันตก สำหรับผู้ชายให้สวมหมวกแทนกูเปียะฮ์⁶ ส่วนผู้หญิงให้นุ่งกระโปรงสั้นและเสื้อแขนสั้น ผู้ใดขัดขืนจะต้องถูกจับกุมและลงโทษด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ปรึบหรือทำร้ายร่างกาย ซึ่งการกระทำดังกล่าวของตำรวจไทยเป็นการสร้างความไม่พึงพอใจกับประชาชนเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะกับบรรดาอุลามาฮ์ มีหลายครั้งที่ตำรวจไทยฉีกกระฉีกและเหยียบย่ำเสื้อคลุมยาวและผ้าโผกหัวของบรรดาหะยี⁷ ด้วยเท้า ส่วนผู้หญิงชาวมลายูที่สวมเสื้อแขนยาวแบบชาวมลายูและคลุมหัวนั้นจะถูกตำรวจไทยกระแทบและทุบตีด้วยด้ามปืนในขณะที่พวกเขากำลังจับจ่ายซื้อขายในตลาด”

จากหลักฐานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่านโยบายการปกครองของไทยบางประการขัดกับหลักศาสนาและประเพณีของชาวมุสลิม เช่นการแต่งกายให้นุ่งกระโปรงสั้น เสื้อแขนสั้น การกราบไหว้พระพุทธรูป เป็นต้น จึงนำไปสู่การต่อต้านเพื่อเรียกร้องสิทธิตรงนี้ก็กลับคืนมา

จากนโยบายดังกล่าวทำให้ชาวมลายูปัตตานีโดยเฉพาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยยิ่งเพิ่มความไม่พอใจ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความตั้งใจที่จะก่อตั้ง ประเทศให้เป็น “สยามใหญ่” (Great Siam) ดังนั้นการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับนโยบายเพื่อให้ชาวมุสลิมเป็นพุทธยิ่งทวีความรุนแรง (อิสมาแอล เจ๊ะดาอูด, 2531 : 11) อิมรอน มะลูลีน (2538 : 108) และได้อธิบาย

⁶ กูเปียะฮ์ เป็นหมวกชนิดหนึ่งทำด้วยผ้าขาวไม่มีกหมวก จัดเป็นเครื่องแต่งกายประกอบศาสนาชนิดหนึ่งของชาวมลายูมุสลิม

⁷ หะยี คือคำนำหน้าชื่อเฉพาะชาวมุสลิมในดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านการประกอบพิธีฮัจญ์ ณ เมืองเมกกะ ประเทศ ซาอุดีอาระเบียมาแล้ว

ว่า นโยบายแห่งชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม สร้างความไม่พอใจแก่ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นชาวจีน ชาวมลายู หรือชนอื่น ๆ สำหรับชาวมลายูนั้นพวกเขาไม่สบายใจอย่างยิ่งที่ไม่สามารถสวมใส่สร้อย ไม่สามารถใช้ชื่อและเรียนภาษามลายูได้ พวกเขาเก็บความแค้น และต่อต้านรัฐบาลอยู่เงียบ ๆ ทำให้เกิดความไม่สงบขึ้นบ่อยครั้ง แต่สยามสามารถจะปราบปรามได้ กระแสการต่อต้านอำนาจรัฐในรูปแบบต่าง ๆ การก่อความไม่สงบและจลาจลอยู่เนื่องๆ ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งมาโดยตลอด ปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีรากเหง้าลึกซึ้งเกี่ยวข้องกับลัทธิความเชื่อและรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับฝ่ายศาสนา ซึ่งแตกต่างกับในสังคมพุทธและสังคมมุสลิมความขัดแย้งพื้นฐานนี้นำไปสู่ความไม่ยอมรับในอำนาจสถานภาพ สิทธิและเสรีภาพของกันและกันระหว่างข้าราชการและชาวไทยพุทธส่วนน้อยกับชาวมุสลิมพื้นเมืองส่วนใหญ่ (สุรินทร์ พิศสุวรรณ, 2527 : 66) การต่อสู้ทำทลายอำนาจรัฐของขบวนการต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยอาศัยเงื่อนไขและโอกาสที่เอื้ออำนวยให้การปลุกสำนึกชาวไทยมุสลิมให้หันมาต่อสู้อำนาจรัฐ ยามใดที่รัฐกำหนดนโยบายแก้ปัญหาที่ผิดพลาด ปฏิบัติการแห่งความรุนแรง และกระแสด้านจิตวิทยามากยิ่งขึ้นส่งผลให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ และสังคมตามมานับเนื่องหลายทศวรรษ (อับดุลฮาติม มินฮาร์, 2535 :3) รัฐบาลไทยได้ตระหนักถึงปัญหาของจังหวัดชายแดนภาคใต้มาโดยตลอดนับตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2476 ถึง พ.ศ.2516 นั้นนโยบายหลักจะเหมือนกันทั่วประเทศแต่ในส่วนจังหวัดชายแดนภาคใต้จะปรับนโยบายให้เข้ากับสภาพบุคคล สถานการณ์และพื้นที่ ทั้งในด้าน การปกครอง การศึกษา การสาธารณสุข และด้านอื่นๆ รัฐบาลบางสมัยอาจจะกระทำโดยไม่ได้ตั้งใจ แต่ประหนึ่งเป็นการบีบบังคับชาวไทยมุสลิมโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรม จึงทำให้เกิดความพอใจต่อรัฐบาลไทย ทำให้บุคคลบางกลุ่มถือเป็นข้ออ้างเข้าแทรกแซง ซึ่งก่อให้เกิดผลการทบทต่อเสถียรภาพความมั่นคงของประเทศ

การกำหนดนโยบายแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐที่มีบางครั้ง นอกจากจะผิดพลาดและถูกโจมตีเสมอว่า เป็นการแก้ปัญหาไปที่ปลายเหตุ (จักษภัย นุรุชพัฒนา, 2519 : 202) แล้วยังเพิ่มความกดดันความหวาดระแวงจากการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ ข้าราชการของรัฐ ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจเข้าระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ดังที่ (โมหัมมัด อับดุลกาเดร์, 2530 : 201) ได้กล่าวว่า

“ถึงเวลาแล้วที่ทางราชการจะแก้ปัญหาชนกลุ่มน้อยเพื่อความมั่นคงของชาติอย่างถูกต้อง ต่อเนื่อง และก้าวหน้าไม่ใช่คิดจะผสมกลมกลืนวัฒนธรรม (Cultural assimilation) เปลี่ยนชื่อมุสลิมจากภาษาอาหรับมาเป็นสันสกฤตหนูน การประดิษฐ์พระพุทธรูปในโรงเรียนต่าง ๆ ตลอดจนนโยบายคุลจำนวน ประชากรนโยบายคุณวัฒนธรรมต่าง ๆ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้หรือคิดปราบปรามกดดันเพราะเหตุเพียงระแวงซึ่งจะเป็น (Boomerang) ยิ่งกดดันยิ่งดังยิ่ง

ปราบยิ่งขยาย เสียทั้งงบประมาณ และเสียทั้งความสัมพันธ์อันดีระหว่างข้าราชการ
ที่เขาเชื่อว่าเป็นรัฐบาลของประชาชน ตลอดจนเสียชื่อเสียงระหว่างประเทศด้วย”

จากการที่ ดร.โมหัมมัด อับดุลกาเดร์ เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองไทยในการออกความคิดเห็นแนวคิดและบทบาทต่าง ๆ มากมาย เพื่อที่จะเป็นกำลังและพลังร่วมมือในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในด้านวิชาการจนเป็นที่ยอมรับทุกหมู่เหล่าทุกระดับชั้นไม่ว่าจะเป็นทั้งในและต่างประเทศ เป็นจุดเด่นสำคัญทำให้ท่านเป็นบุคคลที่มีผลงานที่น่าสนใจคนหนึ่งที่คุณศึกษาจะได้กล่าวต่อไป